

УДК 378.018.8:574-051]:378.017:502]:334.72-051](045)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Микола Кочубей, аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0009-0009-6116-0714

E-mail: snceniko@gmail.com

У статті розкрито проблему формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів як предмет комунікативної взаємодії із суб'єктами господарювання. Розглянуто категорії «соціальна екологічна відповідальність», «професійно-екологічна відповідальність», «позитивна індивідуальна професійно-екологічна відповідальність», «професійно-екологічна відповідальність майбутніх екологів». Здійснено структурно-функціональну характеристику професійно-екологічної відповідальності як єдності трьох компонентів: ціннісного, інформаційно-пізнавального та поведінкового. Вставлено, що проблема формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів докорінно відрізняється від проблеми функціонування моделі формування у них професійно-екологічної відповідальності як очікування потрібного майбутнього. Подано структурно-функціональну характеристику основного конструкту розробленої моделі формування професійно-екологічної відповідальності майбутніх екологів як єдність трьох компонентів.

Ключові слова: формування; професійно-екологічна відповідальність; соціальна екологічна відповідальність; майбутні екологи; комунікативна взаємодія; суб'єкти господарювання; модель; сталий розвиток.

FORMATION OF PROFESSIONAL AND ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY IN FUTURE ENVIRONMENTALS AS A SUBJECT OF COMMUNICATIVE INTERACTION WITH BUSINESS SUBJECTS

Mykola Kochubei, PhD Student of the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0009-0009-6116-0714

E-mail: snceniko@gmail.com

The article reveals the problem of the formation of professional environmental responsibility in future ecologists as a subject of communicative interaction with business entities. The categories "social environmental responsibility", "professional environmental responsibility", "positive individual professional environmental responsibility" were considered. It has been established that positive individual professional environmental responsibility differs from the above-mentioned qualities by a higher level of generalization, as it contains, in addition to legal and social aspects, an ethical aspect, which is the main motivated and natural regulator of individual behavior, striving for an ecologically

appropriate, ecologically safe and healthy lifestyle for themselves, other members of society and nature. The structural and functional characterization of professional and environmental responsibility as a unity of three components: value, information-cognitive and behavioral. The definition of the concept of "professional and environmental responsibility of future ecologists" is presented as an integral, interactive, ethical and professionally significant quality of the individual, which manifests itself in the free choice of positive (useful for man, society and nature), ecologically appropriate, safe and competent activities in the system of "man-society-nature", aimed both at its self-preservation and self-realization, as well as at achieving the strategic setting of the transition of humanity and the Earth's biosphere to sustainable co-evolution. It is inserted that the problem of formation of professional and environmental responsibility among future ecologists is fundamentally different from the problem of the functioning of the model of formation of professional and environmental responsibility in them as an expectation of the desired future. The structural and functional characteristics of the main construct of the developed model of the formation of professional environmental responsibility of future ecologists as a unity of three components are presented.

Keywords: formation; professional environmental responsibility; social environmental responsibility; future ecologists; communicative interaction; business entities; model; sustainable development.

Актуальність дослідження проблеми формування у майбутніх екологів професійно-екологічної відповідальності обумовлена поширенням екологічної кризи, яку можна охарактеризувати як антропогенний екоцид – руйнування людьми екологічного середовища життя на Землі, зокрема і умов власного існування, що проявляється в ігноруванні законів природи або недооцінці їх регулюючої, соціальної ролі, а також кризою ціннісно-нормативної системи суспільства, за якого різко зростає кількість людей, поведінка яких не регулюється або слабо регулюється наявними етичними, юридичними, соціальними нормами. Сучасна система економічних відносин та нормативів, пов'язана з охороною навколишнього середовища та раціональним використанням природних ресурсів, вимагає вдосконалення, і в першу чергу, щодо забезпечення збалансованого природокористування. Вона має бути спрямована не на врахування негативних впливів господарської діяльності людини, а на екологічно орієнтований механізм запобігання негативним впливам господарської діяльності в межах національної економіки та соціально-економічної політики. Для цього у фахівців, діяльність яких пов'язана із впливом на довкілля, мають бути сформовані професійно-особистісні якості, зокрема професійно-екологічна відповідальність.

Сучасний стан взаємин між людиною, суспільством і природою в нашій країні характеризується не тільки поняттям екологічної кризи, а й супроводжується кризою свідомості людини, що вимагає впровадження нових моделей освіти, які базуються на принципах єдності природи і людини, екологічної етики, цілісності особистості та цілісності світосприйняття. Заснована на подібних принципах екологічна свідомість і має стати головною парадигмою сучасної професійної підготовки майбутніх екологів.

Необхідність оновлення системи професійної підготовки з метою формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів як одного із напрямів конструктивної комунікативної взаємодії із суб'єктами господарювання визнано багатьма вченими (К. Кротюк [6], Г. Лещук [7], М. Татар [8] та ін.). Науковцями акцент ставиться на якісних зрушеннях в екологічній освіті: її ціннісно-світоглядному контексті, в оновленні структури та змісту екологічного знання як основного чинника формування професійно-екологічної відповідальності у здобувачів.

Проблеми професійної відповідальності у соціальному, економічному, екологічному, організаційному, педагогічному аспектах досліджувалися вітчизняними

ученими (Л. Демчук [3], Н. Джура [4] та ін.). Разом з тим доводиться констатувати, що як у теорії, так і в практиці не знайшла належного обґрунтування та розробки проблема формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів як найважливішої складової комунікативної взаємодії із суб'єктами господарювання.

Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку у тому, що аналізована проблема постійно перебуває у полі зору вчених і педагогів-практиків. Роботи, присвячені їй, сприяють накопиченню та систематизації знань, а також узагальненню ефективного педагогічного досвіду в аспекті досліджуваної проблеми. Водночас повністю вирішити означену проблему вдається побіжно. Не повною мірою досліджено можливості різних теоретико-методологічних підходів до формування у здобувачів професійно-екологічної відповідальності, не стало предметом вивчення створення науково-обґрунтованої моделі її розвитку, яка значною мірою враховувала б досягнення сучасної науки (філософії, психології, педагогіки, природознавства, екології тощо).

Проблема дослідження професійно-екологічної відповідальності особистості нині стає однією з центральних в обговоренні цілого спектра питань, пов'язаних із вивченням взаємодії особистості в системі «людина-суспільство-природа», зокрема комунікативної взаємодії із суб'єктами господарювання.

Осмислення нової мети, нової соціально-екологічної функції системи вищої освіти – переходу України на модель сталого розвитку передбачає зміну пріоритетів: визнання провідної ролі соціально-екологічних цінностей, у яких центральне місце займає професійно-екологічна відповідальність особистості.

Підструктура стратегій і технологій взаємодії з природою «екологічної особистості» може бути сформована на базі освоєння таких основних непрагматичних технологій: 1) естетичного освоєння природних об'єктів та їх комплексів; 2) пізнавальної діяльності, обумовленої інтересом до життя природи, задоволенням від процесу пізнання; 3) практичної взаємодії з природними об'єктами, в основі якої лежить не бажання отримати який-небудь «корисний продукт», а необхідність збереження природи); 4) конструктивної комунікативної взаємодії із суб'єктами господарювання в аспекті ненанесення шкоди довкіллю.

На основі аналізу вищевикладеного вважаємо за необхідне розвинути категорію «соціальна екологічна відповідальність»:

– по-перше, значимість екологічного аспекту у взаєминах «людина – природа – суспільство» в даний час значно зростає, у зв'язку з чим ми ввели в родові поняття категорії «позитивна (перспективна) соціальна відповідальність» та «негативна (ретроспективна) соціальна відповідальність»; видові поняття – позитивна (перспективна) екологічна відповідальність» та «негативна (ретроспективна) екологічна відповідальність». Перша стає предметом педагогічних, психологічних та соціальних досліджень, а друга – юридичних досліджень;

– по-друге, вводимо вертикальну градацію до категорії «позитивна соціальна екологічна відповідальність» за принципом персоніфікації суб'єкта відповідальності на три підрівні. Перший підрівень – це «позитивна загальносоціальна екологічна відповідальність», яка визначається як норма екологічної етики, що лежать в основі екологічної політики держави. Другий підрівень – «позитивна групова екологічна відповідальність», яка визначається екологічним імперативом поведінки різних

соціальних груп (наприклад, сім'ї, колективу тощо). Третій підрівень – це «позитивна індивідуальна екологічна відповідальність», що визначається як якість особистості. Перший підрівень є найвищим у вертикальній градації;

– по-третє, вводимо горизонтальну градацію в категорію «позитивна індивідуальна екологічна відповідальність», поділяючи її на дві рівні частини: «професійний аспект» та «морально-етичний аспект». Професійний аспект позитивної індивідуальної екологічної відповідальності визначає якісну характеристику екологічного імперативу поведінки особистості як фахівця чи офіційної особи, а морально-етичний аспект є морально-етичною характеристикою екологічного імперативу поведінки особистості як «приватного» суб'єкта поза його публічною соціальною чи професійною роллю у суспільстві.

Отже, категорія «професійно-екологічна відповідальність» розширюється до «позитивної індивідуальної професійно-екологічної відповідальності», яку розглядаємо як інтегральну, інтерактивну якість, що виявляється насамперед у адекватній, екологічно доцільній та безпечній поведінці особистості щодо природи і людини як частини природи в системі «людина-природа-суспільство».

«Позитивна індивідуальна професійно-екологічна відповідальність особистості» в нашому розумінні вбирає основні ознаки таких категорій, як совість, обов'язок, чуйність, ощадливість, толерантність, співпраця, дбайливість тощо. «Позитивна індивідуальна професійно-екологічна відповідальність» відрізняється від вищеназваних якостей вищим рівнем узагальненості, оскільки включає крім правового та соціального аспектів, етичний аспект, який є основним мотивованим та природним регулятором поведінки особистості, що прагне до екологічно доцільного, екологічно безпечного та здорового способу життя для себе, інших членів суспільства та природи.

У педагогічних дослідженнях (Л. Демчук [3], Г. Лещук [7]), які займаються проблемою професійного становлення здобувачів, доведено, що визначаючи професійно значущі якості майбутнього фахівця у розвитку його професійної компетентності, вчені підкреслюють не тільки інтегральний, а й конкретно-історичний характер цих якостей особистості.

Категорія «професійно значущі якості» трактується у науковій літературі неоднозначно. Наприклад С. Кожушко, акцентує увагу на тому, що успішність діяльності майбутнього фахівця визначається не тільки рівнем його професійних знань, умінь і навичок, але і його морально-етичним кодексом, який «покликаний забезпечити йому успішний професійний старт і високі виробничі показники» [5, с. 147].

Отже, під професійно значущими якостями розуміємо такі якості особистості здобувача, які висуваються до нього сучасним суспільством; забезпечують компетентність та високу якість його професійної діяльності; є моральними регуляторами у його повсякденній поведінці, визначаючи стиль життя; дають можливість найповніше реалізувати себе як професіонала в умовах соціальної, екологічної та екологічної криз, які мають місце в Україні.

Узгоджуючись з думкою вчених про інтегральний характер професійних якостей майбутніх фахівців, ми визначаємо позитивну індивідуальну професійно-екологічну відповідальність майбутніх екологів не тільки як етичну, а й як професійно значущу якість особистості. Професійно-екологічна відповідальність майбутнього еколога є показником як його професійної компетентності, так і громадянської зрілості та має

інтегральний та інтерактивний характер.

Аналіз робіт (Н. Беньковська [1], Н. Джура [4], Г. Лещук [7] та ін.), які вивчають питання професійної компетентності, показав, що у основному вона визначається як змістова характеристика (фахові знання, вміння, навички), структурна характеристика (рівні професійної компетентності, підструктура особистості тощо), характеристика стану особистості (готовність, здатність тощо) і як характеристика професійної діяльності особистості. Екологічна компетентність, за визначенням Н. Джури, виступає «як професійно-особистісна характеристика, заснована на інтеграції знань, умінь у сфері екології та морального ставлення до природи, що зумовлює готовність вибирати, застосовувати та створювати технології, що відповідають вимогам морального та екологічного імперативів» [4, с. 41].

Структурно-функціональна характеристика професійно-екологічної відповідальності є єдністю трьох компонентів: ціннісного, інформаційно-пізнавального та поведінкового:

– ціннісний компонент містить ієрархію цінностей універсальної екологічної етики; проявляється у майбутнього фахівця у вигляді моральних ідеалів, інтересів, мотивів та принципів вибору позитивної (суспільно корисної) екологічно безпечної та екологічно доцільної лінії соціальної поведінки, спрямованої як на охорону природи, так і здоров'я людини, внаслідок усвідомлення майбутнім професіоналом самоцінності природи та людини;

– інформаційно-пізнавальний компонент включає загальнонаукові, природничі, гуманітарні та спеціально-екологічні знання; проявляється в системі знань здобувачів, що визначає сучасну наукову картину світу;

– поведінковий компонент містить стереотип позитивної екологічно безпечної, доцільної та компетентної соціальної поведінки; проявляється у здобувачів в екологічній діяльності, включаючи і професійний аспект, внаслідок усвідомлення майбутнім фахівцем своєї єдності як із суспільством, так і з природою.

Отже, професійно-екологічна відповідальність майбутніх екологів визначається нами як інтегральна, інтерактивна етична та професійно значуща якість особистості, що виявляється у вільному виборі позитивної (корисної щодо людини, суспільства та природи), екологічно доцільної, безпечної та компетентної діяльності в системі «людина – суспільство – природа», спрямованої як на її самозбереження та самореалізацію, так і на досягнення стратегічної установки переходу людства та біосфери Землі до сталої коеволюції. Ця якість є показником розвитку екологічної свідомості особистості майбутнього еколога. Також вона є одночасно і етичним орієнтиром, і етичним обмежувачем, визначаючи той захід свободи в його вчинках, який він як майбутній фахівець може собі дозволити у взаєминах з людиною, суспільством і природою.

Із запропонованого розгляду поняття слідує, що проблема формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів докорінно відрізняється від проблеми функціонування моделі формування у них професійно-екологічної відповідальності як очікування потрібного майбутнього.

Проблема функціонування моделі полягає у вирішенні протиріч, що неминуче виникають з плином часу, без істотної зміни змісту самої моделі професійної підготовки з метою формування у здобувачів високого рівня професійно-екологічної

відповідальності, її структури та типу функціонування.

Проблема формування у майбутніх екологів професійно-екологічної відповідальності вирішується лише шляхом сутнісної зміни як змісту, так і структури моделі формування професійно-екологічної відповідальності, оскільки відбувається її перебудова, кількісні та якісні зміни первинних елементів та їх зв'язків, що призводить до становлення нового режиму функціонування, відбувається резонансний якісний вплив на модель ззовні, який стає необхідною умовою її розвитку. Саме в цьому сенсі можна стверджувати про створення нової цілеспрямованої моделі формування професійно-екологічної відповідальності майбутніх екологів. У цьому сенсі ця якість здобувача, отримавши імпульс, надалі переходить в режим саморозвитку.

При виявленні конструктів (підсистем) та компонентів (елементів) моделі формування професійно-екологічної відповідальності майбутніх екологів ми враховували сутність, призначення та зміст екологічної освіти, а також об'єктивні чинники, що детермінують її: соціальне замовлення; державний освітній стандарт; низький рівень сформованості професійно-екологічної відповідальності здобувачів; гуманістичний і природничий характер екологічної освіти; ціннісно-цільовий орієнтир на стійку стратегію екологічно безпечного розвитку України; самоцінність природи, життя людини та її здоров'я; вільний розвиток особистості майбутнього фахівця та його самореалізація в соціумі.

Структурно-функціональна характеристика основного конструкту розробленої моделі формування професійно-екологічної відповідальності майбутніх екологів є єдністю трьох компонентів: ціннісного, змістово-інформаційного та діяльнісно-поведінкового, що визначаються виходячи з: сутності категорії «професійно-екологічна відповідальність майбутніх екологів» та її структурно-функціональної характеристики і яка є єдністю інформаційно-пізнавального, ціннісного і поведінкового компонентів; потреби здобувача у екологічних знаннях; низьким рівнем сформованості у майбутніх фахівців професійно-екологічної відповідальності; забезпечення прийняття суб'єкт-суб'єктної парадигми у взаємодії з об'єктами господарювання, а також вироблення суб'єкт-суб'єктних взаємин здобувачів як майбутніх фахівців із природним оточенням.

Ціннісний компонент основного блоку моделі передбачає розвиток у свідомості здобувачів сучасної картини світу на основі гуманізації, фундаменталізації, екологізації та синергетичної міждисциплінарної єдності природничих та гуманітарних знань. Від цього компонента залежить якість праці майбутнього фахівця, що вимагає не лише знань у своїй галузі, а й застосування методів науки з метою здійснення науково-обґрунтованого підходу до екологічних завдань: знання особливостей культурної форми (технічної, наукової тощо); освоєння здобувачем екологічної дійсності; знання законів природи, закономірностей природних явищ; розуміння місця принципів антропоцентризму та синергізму; здійснення рефлексивного самоаналізу та пошуку підстав для формування нової стратегії у взаєминах з природою; усвідомлення цінностей, насамперед ціннісного сенсу миру та міжнародного співробітництва всього людства у здійсненні стратегії сталого коеволюційного розвитку цивілізації та біосфери Землі; усвідомлення принципів самоорганізації та саморегуляції в природі.

При низькому показнику рівня розвитку цього компонента здобувач не знає сучасної наукової картини світу, знання носять фрагментарний характер. За високого показника рівня розвитку ціннісного компонента майбутній фахівець рефлексує всі

події та явища через призму сучасної наукової картини світу.

Змістово-інформаційний компонент є найважливішим показником рівня формування у здобувачів цієї відповідальності. Цей компонент характеризує зміни мотивації та спрямованості пізнавальної активності здобувачів, які виявляються у готовності та прагненні майбутнього фахівця отримувати, шукати та переробляти екологічну інформацію про природу, відповідно до моральних принципів універсальної екологічної етики тощо.

При низькому показнику рівня розвитку змістово-інформаційного компонента здобувач не готовий переосмислювати екологічну інформацію, що надходить до нього, його активність не виходить за межі, що задаються ситуацією, хоча він є до цієї інформації сприйнятливим, «небайдужим», у чому і проявляється його суб'єктивне ставлення. При високому показнику рівня розвитку змістово-інформаційного компонента майбутній фахівець сам прагне здійснювати пошук, узагальнювати та переробляти необхідну йому спеціальну екологічну інформацію, його активність у цьому напрямі є надситуативною, він сам організує інформаційно-пізнавальне поле для самоосвіти.

Змістово-інформаційний компонент формування професійно-екологічної відповідальності у здобувачів містить екологічні знання: про основні сучасні концепції бачення природи; самоорганізацію та саморегуляцію природних та соціоприродних систем; синергетику; принципи універсальної еволюції, відтворення та саморозвитку живих систем, їх цілісності та гомеостаз; феномен людини; антропологію; основи соціальної поведінки та здоров'я людини; імперативи безпечної життєдіяльності; місце людини в еволюції Землі; ноосферу та парадигму єдиної культури; найважливіші прийоми біоетики; універсальну екологічну етику; екологічну свідомість; саморозвиток соціуму та біосфери Землі та умови їх сталого коеволюційного розвитку; біологічне різноманіття та його роль у збереженні стійкості біосфери Землі; взаємодію живих організмів із середовищем проживання; раціональне природокористування; про охорону природи.

Діяльнісно-поведінковий компонент формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів характеризує рівень готовності та прагнення майбутнього фахівця до екологічної та професійної діяльності, до практичної взаємодії з природою на суб'єкт-суб'єктній основі, потреби здобувача в оволодінні необхідними для цього технологіями (умінь і навичок екологічно безпечної, екологічно доцільної та компетентної поведінки) тощо, а також рівень соціально-екологічної та професійної активності майбутнього фахівця, спрямованої на позитивну зміну соціоприродного оточення відповідно до свого суб'єктивного ставлення до природи та суспільства. Саме цей компонент є гарантом прояву суб'єктивного ставлення здобувача до природи в його соціальній діяльності, включаючи професійну сферу.

При низькому показнику рівня розвитку цього компонента інтенсивність екологічно значимих та екологічно адекватних вчинків здобувача стосовно природи та природних об'єктів проявляється лише певною мірою. Майбутній фахівець входить у практичну екологічно доцільну діяльність із соціоприродним оточенням, яку організують інші люди, його активність не адекватна екологічно нестабільній ситуації. При високому показнику рівня розвитку цього компонента майбутній фахівець сам прагне різнобічної активної практичної діяльності з природними об'єктами, вибудовуючи

взаємодію з ними на суб'єкт-суб'єктній основі.

Діяльнісно-поведінковий компонент містить стереотипні екологічно безпечні та екологічно доцільні вміння і навички: пов'язувати загальний процес цивілізаційного розвитку з еволюційним процесом розвитку природи; практично використовувати досягнення сучасної науки, що визначає кінцевою метою адаптацію людини до навколишнього соціоприродного середовища та досягнення раціонального та адекватного реальній екологічній ситуації природокористування; орієнтуватися в еволюційно-синергетичній парадигмі єдності матеріального та духовного світу соціуму та біосфери Землі; вирішувати майбутні професійні завдання, керуючись принципами універсальної екологічної етики: вибудовувати свої взаємини з природою на паритетній суб'єкт-суб'єктній основі, усвідомлюючи свою професійно-екологічну відповідальність за долю та існування життя на Землі.

Аналіз наукової літератури показав, що на сучасному етапі розвитку суспільства відбувається подальше поглиблення та розширення категорії «професійно-екологічна відповідальність». Провідна роль відводиться дефініції «соціальна екологічна відповідальність особистості», яка розширена нами до «професійно-екологічної відповідальності майбутнього еколога», яка є метою та очікуваним результатом педагогічного процесу екологічної освіти майбутніх екологів. Категорію «професійно-екологічна відповідальність» розглядаємо як інтегральну, інтерактивну соціально та професійно значущу якість майбутніх фахівців, яка є одночасно і етичним орієнтиром, і етичним обмежувачем, визначаючи той захід свободи у вчинках здобувачів, який вони як майбутні професіонали можуть собі дозволити у взаєминах з людиною, суспільством і природою для якнайшвидшого переходу України на шлях сталого екологічно безпечного розвитку.

Для ефективного формування професійно-екологічної відповідальності здобувачів необхідна модель, структура якої визначається цілями, змістом, формами, методами навчання та містить ціннісний, змістово-інформаційний та діяльнісно-поведінковий компоненти. Переорієнтація їх зв'язків на користь досягнення запланованих рівнів та якості підготовки здобувачів, що відповідають сучасним вимогам, нормам і цінностям екологічної освіти, розглядається як механізм формування у майбутніх фахівців шуканої відповідальності.

Виявляючи компоненти моделі формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів нами враховані: розуміння сутності категорії «професійно-екологічна відповідальність» як мети та очікуваного результату екологічної освіти; цілі, завдання та зміст загальних, природничих, гуманітарних та професійних дисциплін в програмному забезпеченні їх підготовки, а також соціальне замовлення; потреба майбутнього фахівця в екологічних знаннях, вміннях та навичках; недостатня підготовка здобувачів у цій галузі.

Компонентний склад основного блоку розробленої моделі формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів містить три компоненти: ціннісний, що забезпечує розвиток у них сучасної наукової картини світу, заснованої на фундаменталізації, гуманізації, екологізації та інтеграції гуманітарних, природничо-наукових та професійних знаннях. Цей компонент характеризує рівень змін у світогляді майбутнього фахівця; змістово-інформаційний, що забезпечує розвиток у майбутніх фахівців системи екологічних знань про закономірності та закони, що діють у природі;

про місце людини у біосфері; про стратегію коеволюційного та сталого розвитку системи «людина-суспільство-природа». Цей компонент характеризує рівень змін у мотивації та спрямованості пізнавальної активності здобувачів; діяльнісно-поведінковий, що забезпечує розвиток у здобувачів готовності і прагнення до практичної взаємодії з природою, бажання оволодіти необхідні для цього технології тощо. Цей компонент моделі формує у майбутнього фахівця соціально-екологічну активність, спрямовану на зміну соціоприродного погляду відповідно до свого суб'єктивного ставлення до природи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні та реалізації педагогічних умов формування професійно-екологічної відповідальності у майбутніх екологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беньковська Н. Б. Структурні компоненти комунікативної компетентності фахівця. *Філософські аспекти професійної освіти*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон – Кропивницький, 17 листопада 2022 р.). Херсон – Кропивницький: Поліум, 2022. С. 40–41.
2. Герасимчук О., Кірейцева А., Мельниченко І. Критерії та показники оцінки якості підготовки фахівців з екології. *Нові технології навчання*. 2020. № 94. С. 73–78.
3. Демчук Л. І., Алпатова О. М., Кірейцева А. В. Проектування як стратегія професійної підготовки майбутніх екологів та шляхи його реалізації. *Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій*, 2021. С. 69–78.
4. Джура Н. М., Нагірнич О. М. Формування екологічної компетентності як складника професійної підготовки магістрів освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. Вип. 2(3). С. 37–43.
5. Кожушко С. П. Сутність та структура феномену «компетентність майбутнього фахівця у здійсненні професійної взаємодії». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. 2014. Вип. 199, ч. 2. С. 144–152.
6. Кротюк К. В., Танклевська Н. С. Теоритичні основи мотивації праці персоналу на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Філософські аспекти професійної освіти*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон – Кропивницький, 17 листопада 2022 р.). Херсон – Кропивницький: Поліум, 2022. С. 109–111.
7. Лещук Г. В. Комунікативна компетентність фахівця як об'єкт міждисциплінарного дослідження. *Філософські аспекти професійної освіти*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон – Кропивницький, 17 листопада 2022 р.). Херсон – Кропивницький: Поліум, 2022. С. 58–59.
8. Татар М. С., Дзюбенко О. В., Остроушкіна Н. С. Моніторинг надійності взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища в умовах глобальних викликів. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, 2022. № 2. С. 143–149.

REFERENCES

1. Benkovska, N. B. (2022). Strukturni komponenty komunikativnoi kompetentnosti fakhivtsia. [Structural components of a specialist's communicative competence]. *Filosofski aspekty profesiinoi osvity: materials of the X International scientific and practical conference*. Kherson – Kropyvnytskyi: Polium, 40–41 [in Ukrainian].
2. Herasymchuk, O., Kireitseva, A., Melnychenko, I. (2020). Kryterii ta pokaznyky otsinky yakosti pidhotovky fakhivtsiv z ekolohii. [Criteria and indicators for evaluating the quality of training of specialists in ecology]. *Novi tekhnolohii navchannia*, 94, 73–78 [in Ukrainian].
3. Demchuk, L. I., Alpatova, O. M., Kireitseva, A. V. (2021). Proiektuvannia yak stratehiia profesiinoi pidhotovky maibutnix ekolohiv ta shliakhy yoho realizatsii. [Projecting as a strategy of professional training of future ecologists and ways of its implementation]. *Naukovo-osvitnii innovatsiyni tsestr suspilnykh transformatsii*, 69–78 [in Ukrainian].
4. Dzhura, N. M., Nahirnych, O. M. (2021). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti yak skladnyka

- profesiinoy pidhotovky mahistriv osvity. [Formation of environmental competence as a component of professional training of masters of education]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka*, 2(3), 37–43 [in Ukrainian].
5. Kozhushko, S. P. (2014). Sutnist ta struktura fenomenu “kompetentnist maibutnoho fakhivtsia u zdiisnenni profesiinoy vzaiemodii”. [The essence and structure of the phenomenon “competence of the future specialist in professional interaction”]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia “Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia”*, 199, 2, 144–152 [in Ukrainian].
 6. Krotiuk, K. V., Tanklevska, N. S. (2022). Teorytychni osnovy motyvatsii pratsi personalu na pidpriemstvi v suchasnykh umovakh hospodariuvannia. [Theoretical foundations of the motivation of personnel at the enterprise in modern economic conditions]. *Filosofski aspekty profesiinoy osvity: materials of the X International scientific and practical conference. Kherson – Kropyvnytskyi: Polium*, 109–111 [in Ukrainian].
 7. Leshchuk, H. V. (2022). Komunikatyvna kompetentnist fakhivtsia yak ob'ekt mizhdystsyplinarnoho doslidzhennia. [Communicative competence of a specialist as an object of interdisciplinary research]. *Filosofski aspekty profesiinoy osvity: materials of the X International scientific and practical conference. Kherson – Kropyvnytskyi: Polium*, 58–59 [in Ukrainian].
 8. Tatar, M. S., Dziubenko, O. V., Ostroushkina N. S. (2022). Monitorynh nadiinosti vzaiemodii pidpriemstva z sub'ektamy zovnishnoho seredovyshcha v umovakh hlobalnykh vyklykiv. [Monitoring the reliability of the enterprise's interaction with the subjects of the external environment in conditions of global challenges]. *Visnyk SumDU. Seriiia “Ekonomika”*, 2, 143–149 [in Ukrainian].